

Examen VWO

2021

tijdvak 1
dinsdag 18 mei
9.00 - 12.00 uur

geschiedenis

Dit examen bestaat uit 25 vragen.
Voor dit examen zijn maximaal 73 punten te behalen.
Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring of uitleg gevraagd wordt, worden aan het antwoord geen punten toegekend als deze verklaring of uitleg ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd.
Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Door de tijd heen

De volgende bouwwerken zijn opgenomen op de werelderfgoedlijst van UNESCO en staan in willekeurige volgorde:

- 1 De binnenstad van de Franse stad Provins kreeg zijn huidige vorm toen in de stad een jaarmarkt werd gevestigd tijdens de herleving van de agrarisch-urbane samenleving in West-Europa.
- 2 De familie De Medici liet in Toscane villa's bouwen en tuinen aanleggen die door de vernieuwende bouwstijl beschouwd werden als typisch renaissancistisch.
- 3 De grachtengordel in Amsterdam werd aangelegd tijdens de economische bloeitijd van de Republiek.
- 4 De haven van Delos was een belangrijk handelscentrum in de mediterrane wereld tijdens de bloei van de Griekse stadstaten.
- 5 De moskee van Kairouan werd gebouwd kort nadat de eerste aanhangers van de islam begonnen met de verspreiding van hun geloof.
- 6 De Valongokade in Rio de Janeiro werd gebouwd als aankomstplaats voor de slavenschepen die uit Afrika aankwamen.

- 2p 1 Zet deze bouwwerken in de juiste chronologische volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Prehistorie en oudheid

Hieronder staan verschillende gebeurtenissen beschreven die passen bij een landkaart die bekend staat onder de naam 'Peutingerkaart':

- 1 Tussen de eerste en vierde eeuw ontstond een kaart van het wegennetwerk van het Romeinse Rijk. Op de kaart stonden de namen van plaatsen, de afstanden tussen die plaatsen en de namen van rivieren en bergen.
- 2 In de vroege middeleeuwen was weinig interesse voor de kaart. Slechts één kopie, gemaakt door een monnik, werd bewaard in een Duits klooster.
- 3 In de zestiende eeuw kwam de middeleeuwse kopie in handen van de humanist Konrad Peutinger. Hij herkende de Romeinse oorsprong van de kaart en wilde de kaart in druk uitbrengen.

De gebeurtenissen rondom de Peutingerkaart passen bij verschillende ontwikkelingen in de Europese geschiedenis.

- 3p 2 Toon dit aan door, telkens met een verwijzing naar een passend kenmerkend aspect, een verklaring te geven voor:
- de behoefte aan de kaart in de Romeinse tijd en
 - de geringe interesse voor de kaart in de vroege middeleeuwen en
 - de belangstelling van Konrad Peutinger voor de kaart.

Gebruik bron 1.

De brief van Plinius Minor is een van de eerste documenten waarin Romeinse maatregelen tegen christenen staan beschreven.

Twee gegevens:

- 1 Plinius publiceert veel van zijn brieven, maar de brieven aan Trajanus wil Plinius niet publiceren.
- 2 De brief van Plinius is al in de late oudheid algemeen bekend. Christelijke auteurs die dan over de geschiedenis van hun kerk schrijven, zijn echter terughoudend met het gebruiken van de brief als bron.

- 4p 3 Licht de gegevens toe door uit te leggen:
- dat je de beschrijving van de maatregelen tegen de christenen die Plinius aan de keizer stuurt als betrouwbaar kunt beschouwen en
 - wat de christelijke auteurs willen voorkomen met hun terughoudendheid met het gebruik van de brief als bron.

Prehistorie en oudheid

bron 1

Plinius Minor is de gouverneur van de Romeinse provincie Bithynia-Pontus (in het huidige Turkije). Omstreeks 112 na Christus schrijft Plinius in een brief aan keizer Trajanus:

Vooralsnog heb ik met mensen die bij mij als christenen werden aangegeven de volgende procedure gevolgd. Ik heb ze de vraag gesteld of ze christenen waren. Wie dat toegaf heb ik dat een tweede en derde maal gevraagd, met het dreigement van de doodstraf. Wie dan nog volhield, heb ik laten afvoeren. Ik twijfelde er niet aan dat, los van de inhoud van hun bekentenis, minstens hun dwarsheid en onbuigzame koppigheid gestraft moest worden. Anderen die dezelfde waanzin aanhingen heb ik, omdat ze Romeinse burgers waren, op een lijst laten zetten voor transport naar Rome.

Juist door dit optreden breidden de aanklachten zich weldra uit en deden zich in verschillende vormen voor. Er werd een anonieme beschuldiging ingediend, met daarin de namen van velen. Mensen die ontkenden dat ze christen waren (of geweest waren) heb ik gebedsformules laten nazeggen, en aan uw beeltenis, die ik voor dit doel bij de godenbeelden had doen zetten, wierook en wijn laten offeren, en bovendien Christus laten vervloeken. Dit zijn allemaal dingen waar men echte christenen nooit toe kan dwingen, naar men zegt.

Deze mensen heb ik daarom gemeend te moeten laten gaan.

Anderen die door aangevers waren genoemd zeiden eerst dat ze christen waren en ontkenden het meteen weer. (...) Ook deze mensen heb ik allemaal uw beeltenis en de godenbeelden laten vereren en Christus vervloeken.

De middeleeuwen

In de vroege middeleeuwen lagen door het hele Duitse rijk 'paltsen', die bestonden uit woonruimtes en voorraadschuren en waren omringd door landgoederen. Het was gebruikelijk voor de Duitse koning om met zijn hofhouding, die vaak bestond uit honderden personen, rond te reizen van palts naar palts.

Dit gebruik van het rondreizen door de koning was economisch **en** politiek noodzakelijk in de vroege middeleeuwen.

2p **4** Geef voor beide een verklaring.

Gebruik bron 2.

Tijdens de eerste kruistocht (1096-1099) veroveren kruisvaarders delen van Palestina en stichten het koninkrijk Jeruzalem. Fulcher van Chartres schrijft hierover een kroniek, die verspreid wordt in Europa.

2p **5** Geef aan welke boodschap de kroniek in Europa moet overbrengen en beredeneer welk probleem in het koninkrijk Jeruzalem daarmee moet worden opgelost.

De middeleeuwen

bron 2

De Franse geestelijke Fulcher van Chartres, die zich in 1100 in het koninkrijk Jeruzalem vestigt, schrijft in een kroniek:

Wij zijn onze geboorteplaatsen al vergeten, voor velen van ons zijn ze onbekend, of spreken er in ieder geval nooit meer over. Sommigen van ons bezitten in dit land al huizen of knechten, die hen toebehoren alsof het hun erfgoederen zijn. De ene heeft een vrouw gehuwd die geenszins zijn landgenote is, een Syrische of een Armeense, of zelfs een Saraceense¹⁾, die de genade van het doopsel heeft ontvangen. (...) Zij die in hun eigen land arm waren, maakt God hier rijk; zij die maar een paar duiten hadden, bezitten hier een ongekend aantal byzantijnen²⁾. Zij die slechts pachters waren, schenkt God hier een heel landgoed.

noot 1 Arabische moslima

noot 2 gouden muntstukken

Vroegmoderne tijd

Gebruik bron 3.

Je concludeert dat er in de specerijenhandel in de zestiende eeuw sprake is van continuïteit **en** van verandering.

- 3p 6 Licht dit toe door:
- een voorbeeld van continuïteit en een voorbeeld van verandering in de specerijenhandel te noemen en
 - een kenmerkend aspect van de zestiende eeuw te noemen dat past bij deze verandering.

Gebruik bron 4.

Twee gegevens:

- 1 Sommige historici beweren dat de Beeldenstorm in Gent een gepland oproer is, andere historici denken dat het gaat om een spontane uitbarsting.
- 2 Van Vaernewijck houdt zijn dagboek in de jaren na de Beeldenstorm geheim.

- 4p 7 Leg uit, telkens met een verwijzing naar de bron:
- welke visie op de Beeldenstorm in Gent (gegeven 1) je met deze bron het best kunt ondersteunen en
 - dat je de beslissing van bestuurder Van Vaernewijck om zijn dagboek geheim te houden (gegeven 2), kunt verklaren vanuit de komst van Alva.

Gebruik bron 5.

In 1574 wordt Leiden ontzet door de legers van Willem van Oranje. De inwoners van de gebieden rondom Leiden hebben kritiek op de tactiek die Willem van Oranje hiervoor gebruikt.

In deze prent wordt de tactiek van Willem van Oranje verdedigd met verschillende argumenten.

- 5p 8 Toon dit aan door:
- aan te geven welke tactiek Willem van Oranje gebruikt om Leiden te ontzetten en
 - uit te leggen met welke twee **verschillende** argumenten deze tactiek van Willem van Oranje wordt verdedigd, telkens met een passende verwijzing naar de prent.

Op 12 mei 1585 boden de Staten-Generaal aan de Engelse koningin Elizabeth de soevereiniteit over de Nederlanden aan.

- 2p 9 Geef aan dat dit besluit mede een gevolg was van:
- de uitvaardiging van het Plakkaat van Verlatinge en
 - de Spaanse belegering van Antwerpen.

Gebruik bron 6.

In de zeventiende eeuw bloeit de handel in de Republiek.

- 3p **10** Licht dit toe door:
- met een ander kenmerkend aspect uit de zeventiende eeuw 'de bloei in economisch opzicht van de Nederlandse Republiek' te verklaren en
 - met een verwijzing naar de bron uit te leggen dat het beleid van de Republiek de bloei van de handel bevordert.

In de achttiende eeuw schreef Belle van Zuylen in een brief aan een vriendin: "Alle vermogens zijn bij man en vrouw oorspronkelijk dezelfde en als het verstandelijke vermogen bij mannen meer geperfectioneerd is, dan komt dat door studie en uitsluitend en alleen door studie."

Je beweert dat Belle van Zuylen in deze brief:

- 1 verlicht denken toepaste op het terrein van sociale verhoudingen en
- 2 uitging van rationeel optimisme.

- 3p **11** Ondersteun de beweringen telkens met een verschillend argument van Belle van Zuylen **en** geef daarna aan op welke politiek-maatschappelijke verandering in de negentiende eeuw Belle van Zuylen vooruitliep.

Gebruik bron 7.

Zowel Tula als pastoor Schinck wil met zijn verwijzing naar de Franse Revolutie een boodschap overbrengen aan het Nederlandse bestuur.

- 4p **12** Leg voor beiden uit welke boodschap ze willen overbrengen, telkens met een passend gegeven uit de bron.

Vroegmoderne tijd

bron 3

In 1502 reist de Portugees Vasco da Gama naar India. Een bemanningslid aan boord noteert in zijn dagboek:

Op 11 september bereikten wij het koninkrijk Cannaer¹). (...) Daar zagen wij de schepen uit Mekka²). Dat zijn de schepen die de specerijen naar ons land brengen, en die vernietigden wij zodat alleen de koning van Portugal de specerijen daar kon halen. (...) In diezelfde tijd enterden wij een schip uit Mekka met driehonderdtachtig mannen en veel vrouwen en kinderen aan boord. Wij roofden ongeveer twaalfduizend dukaten en voor tienduizend dukaten koopwaar. Op 1 oktober bliezen wij met buskruit het schip en alle opvarenden op. (...) Op 20 oktober gingen wij in Cannaer aan land en handelden in allerlei specerijen; de koning ontving ons op grootse wijze en toonde ons twee olifanten en andere vreemde dieren die ik niet ken.

noot 1 streek aan de kust van India

noot 2 Arabische stad

bron 4

Marcus van Vaernewijck is lid is van het Gentse stadsbestuur. Hij beschrijft in zijn dagboek hoe op 22 augustus 1566 hoogbaljuw¹⁾ Adolf van Bourgondië bezoek krijgt van Lieven Onghena en twee medestanders:

Ze betraden zijn ontvangstkamer en stelden zich voor als aanhangers van de nieuwe religie. Ze kwamen als onderhandelaars, om te vermijden dat er zich enig kwaad of oproer zou voordoen tegen het voornemen en absolute verlangen van de geuzen om de beelden te breken. (...) Toen hij [de hoogbaljuw] dat hoorde kreeg hij grote schrik. (...) Het gerucht dat men de beelden wou breken was al drie of vier dagen oud of nog ouder. Toen de hoogbaljuw hoorde dat er al een samensholing aan de gang was bij het Tempelhuis²⁾, heeft hij hen gevraagd om voorzichtig te zijn bij het weghalen van de beelden en er naar behoren mee om te springen, met de grootst mogelijke omzichtigheid. (...) Om enige garantie te hebben stuurde de hoogbaljuw enkele van zijn dienaars met hen mee, die het nakomen van zijn bevel moesten bewaken, zodat er een minimum aan schade was.

Meester Artus Boessin was een van de voornaamste dienaars, die door de hoogbaljuw meegestuurd werd. (...)

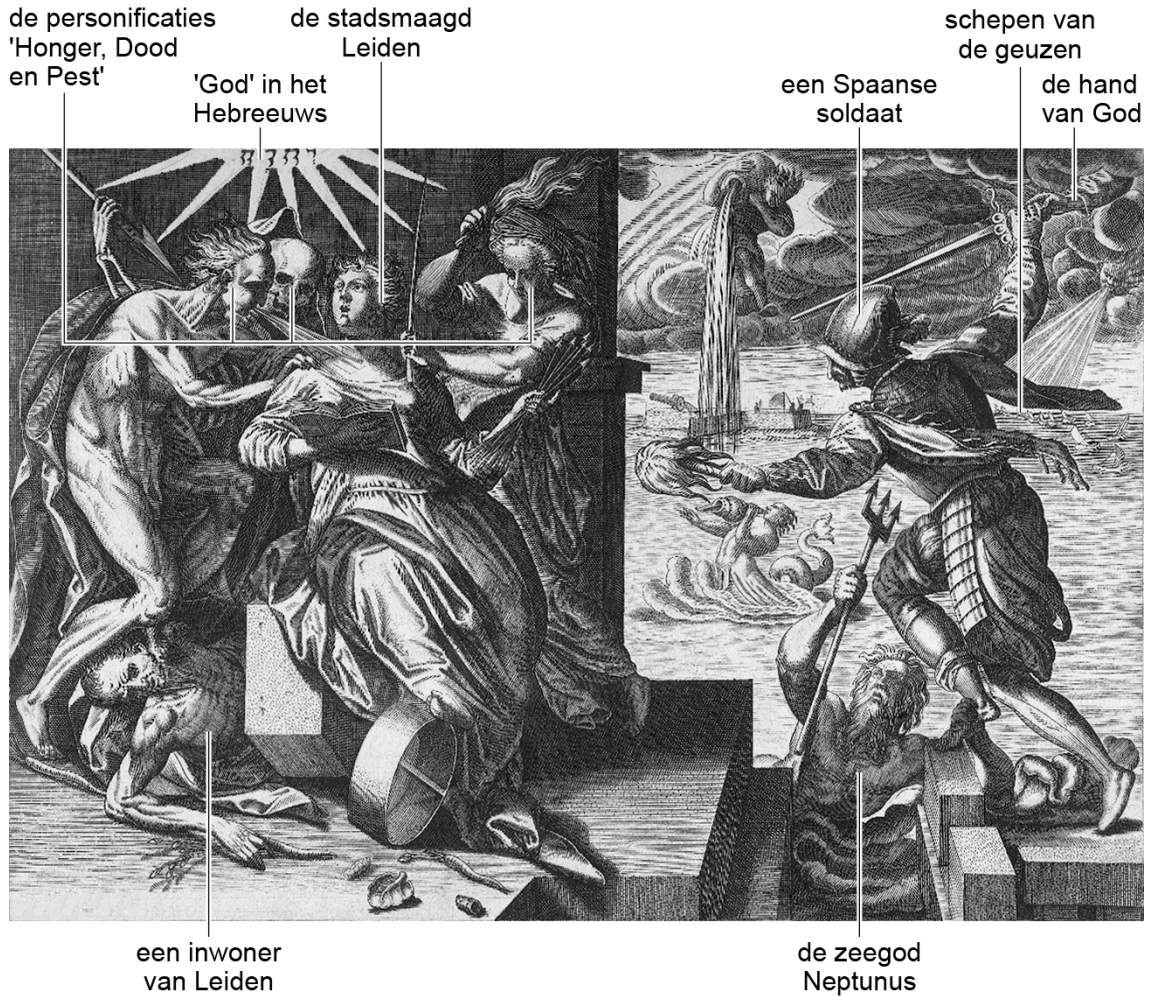
In het gezelschap van Lieven Onghena en zijn kompanen zijn ze naar het Tempelhuis getrokken, waar ze de koster bevel hebben gegeven om de poort van het kerkhof open te maken en meteen ook de deur van de kerk. De toeloop van volk, meestal vreemdelingen, schamele kerels, groeide meteen aan tot wel vijf- of zeshonderd. Ze hadden zich allemaal samen naar binnen gewurmd, zodat de kerk en het kerkhof vol volk stonden. Toen de hiervoor genoemde Artus dit zag hield [hij] een korte toespraak. Hij legde uit dat hij en nog anderen die daar aanwezig waren, door de heer hoogbaljuw waren gezonden met de expliciete opdracht erop toe te zien dat niemand het zou wagen te breken tenzij hij daartoe opdracht had. (...)

noot 1 De hoogbaljuw is namens het stadsbestuur verantwoordelijk voor de orde en veiligheid in de stad.

noot 2 Het Tempelhuis is een kerk in het centrum van Gent.

bron 5

Prent uit 1574 over het ontzet van Leiden:

bron 6

In 1663 bezoekt de Fransman Balthasar de Monconys de stad Amsterdam. Hij schrijft hierover:

Daarna begaven we ons naar de admiraliteit¹). (...) Het marinepakhuis [van de admiraliteit] is een reusachtig bakstenen gebouw, bestaande uit een grote binnenplaats met daaromheen vier dubbele hoofdgebouwen van elk drie verdiepingen. Daarin lagen alle toebehoren voor zeventig [oorlogs]schepen gesorteerd. Alles ligt keurig geordend en van elk voorwerp zijn wel drie stuks (...). Eenzelfde overvloed is te vinden in het Indische magazijn.

noot 1 De admiraliteit is verantwoordelijk voor de organisatie van de marine en is verantwoording schuldig aan de Staten-Generaal.

bron 7

In augustus 1795 breekt er in de Nederlandse kolonie Curaçao een slavenopstand uit. Pastoor Schinck beschrijft de onderhandelingen die hij namens het Nederlandse bestuur voert met Tula, de leider van de opstandige slaven:

Tula begon te spreken: "Wij zijn enorm mishandeld. Wij willen niemand kwaad doen, maar willen onze vrijheid. De Franse zwarten hebben hun vrijheid gekregen¹⁾ (...) en nu willen wij hier ook vrij zijn. Meneer pastoor, komen alle mensen niet voort uit Adam en Eva? Heb ik iets verkeerd gedaan door 22 van mijn medebroeders uit de ketens te bevrijden waarin men hen ten onrechte had geslagen? (...) Ach pastoor, ze zorgen nog beter voor de dieren. Als een dier een been breekt, dan krijgt het nog verzorging." (...)

Daarna wees kapitein Tula mij een kamer waar ik kon overnachten. Enige tijd daarna (...) kon ik horen dat er buiten de kamer moderne Franse liedjes werden gezongen, maar heel zachtjes, om mij niet te storen. Ik moet echter bekennen dat ik toen enorm bang en benauwd werd. Ik meende in handen van Robespierre gevallen te zijn en zag de guillotine al voor me. Ik hoopte dat het snel ochtend zou worden.

noot 1 In 1794 werd in de Franse kolonie Saint-Domingue de slavernij afgeschaft.

Moderne tijd

De volgende gebeurtenissen rondom de Duitse familie Krupp, eigenaar van staal- en wapenfabrieken, staan in willekeurige volgorde:

- 1 Alfred Krupp leverde tijdens de Frans-Duitse oorlog moderne kanonnen aan de Duitse troepen.
- 2 Alfred Krupp zette gevangenen uit Duitse concentratiekampen in als dwangarbeiders in zijn wapenfabrieken.
- 3 Friedrich Krupp wilde de beloning binnenhalen die Napoleon uitloofde aan diegene die smeltkroesstaal kon maken.
- 4 Gustav Krupp schond de voorschriften van het Verdrag van Versailles door de wapenproductie niet volledig stop te zetten.
- 5 Met het kanon 'Dikke Bertha', dat volgens sommigen vernoemd was naar Bertha Krupp, konden de Duitsers wel Franse forten neerhalen maar niet de Franse loopgraven vernietigen.
- 6 Na aanneming van de Vlootwet nam Friedrich Alfred Krupp een werf over voor de bouw van marineschepen.

- 2p **13** Zet deze gebeurtenissen in de juiste chronologische volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

In 1862 nam de Nederlandse Tweede Kamer na jarenlange discussie een wet aan waarin de afschaffing van de slavernij in de plantagekolonie Suriname en op de Antillen werd geregeld. In de wet werd bepaald dat:

- de slaven direct werden vrijgelaten en
- de vrijgelaten slaven verplicht waren een arbeidscontract met plantage-eigenaren af te sluiten voor tien jaar.

Uit deze bepalingen kun je afleiden dat de wet een compromis was.

- 2p **14** Leg uit welk toekomstig probleem de Tweede Kamer met dit compromis wilde voorkomen.

In zijn boek *Het Kapitaal* (1867) noemde Karl Marx de wet Le Chapelier 'een staatsgreep van de rijke burgerij'.

- 2p **15** Leg uit welke redenering Karl Marx volgde door aan te geven:
- waarom juist de rijke burgerij van deze wet kon profiteren en
 - dat de uitspraak over de wet Le Chapelier aansloot bij zijn ideologie.

Gebruik bron 8.

Een interpretatie:

De tekenaar geeft twijfel weer of de invoering van het algemeen mannenkiesrecht bijdraagt aan de voortschrijdende democratisering.

- 3p **16** Licht deze interpretatie toe door:
- met een verwijzing naar de bron uit te leggen welke twijfel over de voortschrijdende democratisering de tekenaar weergeeft en
 - aan te geven dat deze twijfel past bij het ideologische standpunt van *De Notenkraker*.

In 1924 interviewde journalist George Viereck de voormalige Duitse keizer Wilhelm II. In dit interview noemde Wilhelm II het Dawesplan 'een tweede Versailles'.

Deze visie van Wilhelm II is eenzijdig.

3p 17 Toon dit aan door:

- aan te geven voor welk economisch gevolg van de invoering van het Dawesplan Wilhelm II met deze uitspraak waarschuwt en
- een economisch argument **tegen** deze afwijzing van het Dawesplan te geven en
- een politieke verklaring te geven voor het eenzijdige oordeel van Wilhelm II over de Weimarregering.

Gebruik bron 9.

Op 30 januari 1933 benoemt de Duitse president Paul von Hindenburg Adolf Hitler tot rijkskanselier.

4p 18 Leg uit, telkens met een andere verwijzing naar de bron, welke mening de maker weergeeft over:

- de politieke situatie in de Republiek van Weimar en
- de benoeming van Hitler als rijkskanselier.

Gebruik bron 10.

Een interpretatie:

Met het publiceren van dit artikel propageert de krant de vorming van de *Volksgemeinschaft*.

4p 19 Ondersteun deze interpretatie met twee argumenten, telkens met een andere verwijzing naar de bron.

Gebruik bron 11.

In 1950 krijgt de regering van de pas opgerichte DDR daadwerkelijk te maken met de bedreiging van de aardappeloogst door de coloradokever.

2p 20 Beredeneer welke kritiek de regering van de DDR wil weerleggen met dit boek.

Een van de afspraken die werden gemaakt toen Indonesië onafhankelijk werd, was de oprichting van de Nederlands-Indonesische Unie. Dit was een nieuw politiek verband tussen Nederland, de Nederlandse overzeese gebieden en de voormalige koloniën. In 1956 zegde Indonesië de Nederlands-Indonesische Unie eenzijdig op.

2p 21 Leg uit dat deze opzegging van de Unie door Indonesië past bij een kenmerkend aspect uit de tweede helft van de twintigste eeuw.

Twee gegevens over het beëindigen van de Praagse Lente:

- 1 Brezjnev besloot, mede op advies van de DDR-leider Walter Ulbricht, om de Praagse Lente te beëindigen met een militaire inval.
- 2 Brezjnev besloot dat juist de Oost-Duitse troepen niet mochten deelnemen aan de militaire inval.

2p **22** Geef voor beide besluiten de overweging van Brezjnev weer.

In 1973 nam het Amerikaanse Congres (parlement) de *War Powers Act* aan. Door deze wet werd de president verplicht te overleggen met het Congres over het inzetten van Amerikaanse troepen.

De aanneming van de *War Powers Act* is mede veroorzaakt door:

- 1 het militaire verloop van de Vietnamoorlog na de Tonkin-resolutie.
- 2 een verandering in de publieke opinie in de Verenigde Staten.

4p **23** Leg voor beide oorzaken uit wat het Congres met de aanneming van de *War Powers Act* wilde voorkomen.

Gebruik bron 12.

Deze postzegel moet het beleid van Perestrojka bevorderen.

4p **24** Toon dit aan door:

- uit te leggen welke verandering in de communistische ideologie met de tekst op de postzegel wordt aangekondigd en
- aan te geven dat deze verandering het beleid van Perestrojka kan bevorderen en ten slotte
- aan te geven waardoor een postzegel een effectieve manier is om deze verandering te bewerkstelligen.

Gebruik bron 13.

Een conclusie:

Met deze bron kun je aantonen dat het ontstaan van sociaal-culturele veranderingen in de tweede helft van de twintigste eeuw een proces is.

2p **25** Leg deze conclusie uit door de sociaal-culturele verandering te noemen die naar voren komt in de bron en daarna aan te tonen dat je kunt spreken van een proces.

Moderne tijd

bron 8

Deze prent van Albert Hahn sr. met de titel 'De Katholieke Staatspartij op weg naar de stembus' verscheen 26 januari 1918 in het socialistische tijdschrift *De Notenkraker*, een paar weken na de officiële invoering van het algemeen mannenkiesrecht:

Het bijschrift luidt:

"Zo het beestje totaal gevaarloos? Kan het niet trappen, niet slaan, niet bijten en geen rare sprongen doen? Vooruit dan maar!"

Toelichting:

Op de ezel staat: de katholieke arbeider

bron 9

In de Amerikaanse krant *The New York Tribune* staat op 4 februari 1933 deze prent, met de titel 'een goede manier om erachter te komen':

Toelichting:

In het midden staat Hitler op een trapje, waarop 'kanselierschap' staat geschreven.

Rechts staat Von Hindenburg, die zegt: "Je zei dat je het kon berijden, bewijs het nu maar!"

Op het papier boven het paard staat: de Duitse regering.

bron 10

Op 4 maart 1934 verschijnt het volgende artikel in een regionale partijkrant van de NSDAP:

Aan de kaak gesteld!

Naam: Hilda G.

Adres: Schöne Aussicht ...

Ze zei zodat iedereen het kon horen dat ze ook in de toekomst bij de Jood Speyer inkopen zal doen, want "de Joden moeten toch ook aan de kost komen". Dat Duitse volksgenoten door dit standpunt naar de haaien gaan interesseert deze zonderlinge plaatsgenote blijkbaar niet. Juffrouw G. had tot eergisteren nog zitting en stemrecht in het bestuur van de lokale vakvereniging voor naaisters. Intussen is ze met spot en schande uit deze functie gezet. Jodenknechten kunnen in het nationaalsocialistische Duitsland geen leidinggevende rol spelen.

Toelichting:

In het krantenartikel wordt de volledige naam en het adres van Hilda G. gepubliceerd.

bron 11

Uit een boek gemaakt in opdracht van de Oost-Duitse regering in 1950:

Toen de eerste meldingen over het afwerpen van coloradokevers¹⁾ op gebieden van de Duitse Democratische Republiek door Amerikaanse vliegtuigen opdoken, konden zelfs mensen die overtuigd waren van de meedogenloosheid en gewetenloosheid van de Amerikaanse oorlogstokers, niet geloven dat dit werkelijk waar was. (...) Boeren en boerencoöperaties hebben inmiddels hun woede geuit over de laatste misdaden van de Amerikaanse gangsters in de lucht. Duitse en buitenlandse journalisten die een oriëntatiereis maakten door de Duitse Democratische Republiek, hadden op 18 juni 1950 in het dorp Schönfels bij Zwickau de gelegenheid een van de zwaarst getroffen gebieden te bezoeken. (...) De boeren verzekerden de journalisten dat de besmetting alleen veroorzaakt kon zijn door de Amerikaanse vliegtuigen die ze hadden gezien.

noot 1 Coloradokevers zijn insecten die grote schade toebrengen aan de aardappelteelt.

bron 12

In 1988 verschijnt deze postzegel in de Sovjet-Unie:

Vertaling van de tekst op de postzegel:

'Perestrojka is het vertrouwen op de levendige creativiteit van de massa.'

Toelichting:

Op de postzegel zijn sectoren afgebeeld waar volgens de regering van de Sovjet-Unie innovatie moet plaatsvinden.

bron 13

Chris van Esterik herinnert zich hoe hij in de jaren 1960 op het schoolfeest van zijn gymnasium in Tiel voor het eerst popmuziek draait met zijn eigen bandrecorder:

Ik gloeide van trots en geestdrift. (...) Ik kon op die avond het hele klassieke bolwerk bestoken met ritmes en klanken die niet uit het geleerde hoofd kwamen maar uit de onderbuik. Opeens, terwijl de muziek door beukte, werd de massa doodstil en hield op met dansen. Onaangekondigd stond daar in de deuropening de rector. Hij zei niets, stak zijn kin nog eens extra vooruit, zijn ogen schoten vuur. (...) Binnen de muren van zijn eigen klassieke rijk waren de laatste dagen van Rome aangebroken. De Vandalen hadden de eerste verdedigingslinie van het grondgebied al veroverd. Ik zette mijn bandrecorder uit. Overdonderd en gedwee pakten we ons boeltje op. Zonder een woord van discussie was het feest onmiddellijk afgelopen. Als een ware Romeinse veldheer had hij bij zijn eerste confrontatie met de jaren zestig een klinkende overwinning behaald.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.